

**O PÔSOBNÍ RUSKEJ FEDERÁCIE AKO SVETOVEJ VEĽMOCI
PRI VYTŤAVÁRANÍ MULTIPOLARITY
V SÚČASNÝCH MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOCH**
**ACTIONS OF RUSSIAN FEDERATION AS A WORLD POWER IN
CREATING MULTIPOLARITY IN CONTEMPORARY
INTERNATIONAL RELATIONS**

*František Škvrnda*¹

V medzinárodných vzťahoch na začiatku 21. storočia sú USA naďalej jediná superveľmoc, ale postupne sa v nich vytvára multipolarita moci. Za ďalšie svetové veľmoci sa v súčasnosti spravidla považujú ČĽR, EÚ a RF. V predkladanom článku objasňujeme chápanie svetovej veľmoci a multipolarity v súčasnej teórii medzinárodných vzťahov. Načrtávame prístupy k periodizácii vývoja zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov RF a jej typologických personálnych súvislostí, s dôrazom na pôsobenie Vladimíra Putina. Zdôrazňujeme vybrané historicko-sociologické, geopolitické, kultúrne a informačné aspekty a súvislosti pôsobenia RF ako svetovej veľmoci v súčasných medzinárodných vzťahoch.²

Kľúčové slová: medzinárodné vzťahy, multipolarita, Vladimír Putin, Ruská federácia, svetová veľmoc.

Although United States is the only clear superpower in contemporary international relations, multipolarity of power in world politics is being gradually created. Theorists now generally consider People's Republic of China, the EU and Russia as other world powers. This paper explains the terms world power and multipolarity through the lens of contemporary theory of international relations. It sketches the development of Russia's foreign policy and international relations, as well as its personal elements with an

¹ doc. PhDr. František Škvrnda, CSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, e-mail: frantisek.skvrnda@euba.sk.

Autor v minulosti pôsobil vo vojsku, bezpečnostnom sektore a na ministerstve zahraničných vecí. Na Fakulte medzinárodných vzťahov pracuje od roku 2002. Od roku 2007 je členom Katedry medzinárodných politických vzťahov. K hlavným oblastiam jeho vedeckého záujmu patrí teória svetovej politiky, teória medzinárodnej bezpečnosti a sociológia bezpečnosti s dôrazom na súčasnosť. Hlásia sa ku kritickým teóriám a marxizmu.

² Stať bola spracovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0827/12 Vytváranie multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch.

emphasis on actions of Vladimir Putin. The paper underlines selected historical-sociological, geopolitical, cultural and information aspects of Russia's actions as world power in contemporary international relations.

Key words: international relations, multipolarity, Vladimir Putin, Russian federation, world power.

JEL: F50, Z01

1 Úvod

Ruská federácia (ďalej len RF) je rozlohou najväčší štát – federácia na svete a má aj ďalšie vojenské, ekonomické, politické a kultúrne atribúty, na základe ktorých sa na začiatku 21. storočia zaraďuje medzi svetové veľmoci. RF sa spolu s Čínskou ľudovou republikou (ďalej len ČĽR), Európskou úniou (ďalej len EÚ) a Spojenými štátmi americkými (ďalej len USA) považuje za aktéra, ktorý sa podieľa na vytváraní mocenskej multipolarity. Tento pohľad na RF spočiatku prezentovali nezápadní autori a predstavitelia kritických teórií v súčasných medzinárodných vzťahoch (Amin 2006, s. 49 – 68; Hiro 2010, s. 87 – 116; Polikanov 2012, s. 80 – 106). V duchu tradičnej anglosaskej teórie medzinárodných vzťahov uvádza RF ako svetovú veľmoc medzi prvými Mankoff (2009).³ Gat poukazuje v súčasných medzinárodných vzťahoch na „koniec konca histórie (vo fukuyamovskom chápaní – poznámka autora)“ (Gat 2007, s. 59) a nový nástup autoritárskych veľmocí v týchto podmienkach.

Okrem vyššie uvedených štyroch aktérov časť autorov medzi potenciálne svetové veľmoci zaraďuje v súvislosti so zvýšenou váhou, ktorá sa prisudzuje pôsobeniu skupiny štátov označených za BRIC, novšie už za BRICS, aj Indiu (Amin 2006, s. 69 – 83; Hiro 2010, s. 187 – 206; Pardesi a Ganguly 2012, s. 131 – 160; Vardaran, 2010, s. 154 – 170). Výnimočne, a viac v ekonomickom ako politickom rozmere, sa spomína v tejto súvislosti tiež Brazília (Brainard a Martinez-Diaz 2009). V tomto kontexte sa už dávnejšie uvádza aj Japonsko (Drifte 1998; Gibney 1996), ktoré sa však medzi svetové veľmoci v politickej oblasti od konca druhej svetovej vojny nezaraduje.

V stati sa zaoberáme vybranými teoretickými aspektmi skúmania zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov Ruskej federácie na začiatku 21. storočia v kontexte vytvárania multipolarity vo svetovej politike. Naším cieľom je objasniť vymedzenie a východiskovú charakteristiku aspektov, ktoré súvisia s vytváraním multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch a skúmať vybrané aspekty pôsobenia RF ako svetovej veľmoci v týchto procesoch. Po načrtnutí prístupov k periodizácii vývoja zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov RF venujeme pozornosť jej typologickým personálnym súvislostiam s dôrazom na pôsobenie V. Putina a zameriavame sa na poukázanie vybraných historicko-sociologických,

³ Publikácia vyšla v edičnom programe Výboru pre zahraničnú politiku (Council on Foreign Relations Books).

geopolitických, kultúrnych a informačných aspektov a súvislostí pôsobenia RF ako svetovej veľmoci v súčasných medzinárodných vzťahoch. Na tomto základe chceme podať jeden z možných pohľadov na pôsobenie RF ako svetovej veľmoci pri vytváraní multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch. V našom pohľade abstrahujeme od vnútornej dimenzie politiky RF, ktorá je pri skúmaní jej medzinárodných vzťahov v západnej produkcii často hypertrofovaná, „preekonomizovaná“ a silne kritizovaná (Lucas 2009; Goldman 2008; Olikier 2009⁴).

2 O CHÁPANÍ SVETOVEJ VEĽMOCI A VYTVÁRANIA MULTIPOLARITY V SÚČASNEJ TEÓRII MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Pojem veľmoc patrí k ústredným kategóriám teórie medzinárodných vzťahov (Griffiths, O'Callaghan a Roach 2008, s. 134 – 135). Podrobnejšie súčasnú koncepciu pôsobenia veľmocí charakterizujú Barnett (2009), Braumoeller (2013) a Grygiel (2006). Teória medzinárodných vzťahov, ktorá vznikla ako súčasť politických vied s anglosaskou orientáciou (tá sa v nej prejavuje až do súčasnosti) pri chápaní veľmocí zdôrazňovala silu štátu, danú najmä vojenskou dimenziou (ozbrojenými silami). V druhej polovici 20. storočia sa v dôsledku rastu vojenskej sily veľmocí spojenej s raketovojadrovými zbraňami začal používať aj pojem supervelmoc (Griffiths, O'Callaghan a Roach 2008, s. 395 – 396).

Napriek tomu, že vo všeobecnosti sa dodnes vychádza z toho, že základným, východiskovým prvkom charakteristiky veľmoci je vojenská sila (potenciál, kapacita), úzko spojená s ekonomickými parametrami a politickým vplyvom, všeobecne prijaté chápanie kritérií vymedzenia veľmocí v teórii medzinárodných vzťahov sa nevytvorilo. Používajú sa viaceré kritériá, pravidla v určitom komplexe, pričom prevažujú kvantitatívne (merateľné) parametre ako je veľkosť, početnosť, sily, resp. potenciály a pod., určujúce predovšetkým bohatstvo a moc štátu, ktoré podmieňujú jeho pozíciu a rolu v medzinárodných vzťahoch. Zohľadňujú sa pritom aj prístupy k distribúcii bohatstva a moci a na nich založené sociálne, kultúrne a ďalšie procesy, ktoré štáty používajú, popr. preferujú v medzinárodných vzťahoch.

V rozvíjajúcej sa terminológii medzinárodných vzťahov vzniklo „dvojúrovňové“ chápanie veľmocí. Vedľa veľmocí svetového (globálneho) rozmeru sa vymedzujú aj regionálne veľmoci (Buzan a Wæver 2003; Flesmes 2010).

Popri chápaní veľmocí v teórii medzinárodných vzťahov existuje aj širší sociologicko-politológický pohľad na tento fenomén, ktorý zvyrazňuje iné prvky ako silu. Neumann (2008, s. 130 – 136) poukazuje na dve tradičné koncepcie veľmocí – weberiánsku a durkheimovskú, založené na kultúrnych a morálnych prvkoch, spojených s uznaním a prestížou, ku ktorým považuje za potrebné doplniť tretiu – foucaultovskú – zameranú na otázky vládnutia a jeho spôsobov.

⁴ Publikácia Olikier, 2009 bola sponzorovaná vojenským letectvom USA (United States Air Force).

Skúmanie pôsobenia veľmocí (superveľmocí) súvisí s fenoménom usporiadania medzinárodných vzťahov, príp. svetovým poriadkom (Bisley 2012; Legro 2007). V podmienkach medzinárodných vzťahov, ktoré vznikli po rozpade bipolarity a sú podmienené aj pôsobením globalizácie, sa vytvorilo aj ich nové usporiadanie.

Reflexia zmien v medzinárodných vzťahoch sa premieta v prvom rade do pomenovania (spresňovania) charakteru, podoby a pod. aktuálneho (dosiahnutého) stupňa vývoja – obdobia, éry, etapy, epochy a pod., v ktorom sa nachádzajú. Na jeho označenie sa v súčasnosti používa viacero názvov, popr. prívlastkov, ktoré sa často spájajú s predponou post-. Podľa Kellera pomenovania súčasnej spoločnosti pomocou slovíčka post- „zakrývajú neistotu ohľadne toho, čo sa skrýva v obale“ (Keller 2011, s. 11). V súčasných medzinárodných vzťahoch navyše vzniká špecifická otázka, či sa v nich neutvára kvalitatívne nové usporiadanie, resp. neprechádza do nového štádia, čo súvisí najmä s ich označovaním za postvestfálske.

Vymedzenie novej – postvestfálskej – éry (epochy, obdobia) medzinárodných vzťahov evokuje potrebu zmeny pohľadu na ne v širšom kontexte, ako je len mocenské usporiadanie, lebo sa dotýka ústrednej otázky teórie medzinárodných vzťahov – pôsobenia národných štátov. Postvestfálske podmienky v medzinárodných vzťahoch sa vo všeobecnosti označujú za ich novú éru, nový spôsob vládnutia v nich, ktorý vedie až k postvestfálskemu optimizmu (Baxi 2010, s. 11).

Stretávame sa s dvomi základnými charakteristikami postvestfálskych podmienok svetovej politiky (McGrew 2011, s. 23). V prvej – užšej – ide o postvestfálsky poriadok, kde sa zvyrazňuje predovšetkým právny popr. politický pohľad (McGrew 2011, s. 24; Baxi 2010, s. 11). V druhej – širšej – ide o postvestfálsky svet, prezentovaný spravidla v sociálno-filozofickom, popr. historicko-sociologickom pohľade (Mines 2005, s. 649 – 662; Newman 2009, s. 421 – 443), kde sa prezentujú aj idey kritických teórií (Fraser 2009, s. 76 – 99). Postvestfálske podmienky sa zatiaľ charakterizujú voľne na základe rozličných javov, procesov, udalostí, indikátorov a pod. Ide napr. o bezpečnostnú oblasť (Newman 2009, s. 421 – 443; Sperling 2013), vývoj na Kosove (Marks 2000), otázky občianstva a suverenity (Linklater 1996, s. 77 – 103), globalizáciu a dôsledky udalostí z 11. septembra 2001 (Falk 2002, s. 311 – 352), transnacionalizáciu (Fraser 2009, s. 76 – 99) a i.

Zmeny podoby moci v podmienkach novovznikajúceho usporiadania svetovej politiky, ktoré sa prejavili v „reálpolitike“ USA ako jedinej superveľmoci (Kucharčík 2010), sa výrazne premietli aj do teoretickej reflexie týchto procesov a viedli k mnohostrannej diskusii o novom svetovom poriadku (Freedman a Karsh 1993; Chossudovsky 2003; Kagan 2004; Slaughter 2005; Engdahl 2012; Coggan 2013). Diskusia pretrváva až do súčasnosti a sprevádzajú ju aj rôzne konšpirologické teórie (Dice 2010; Marrs 2011; Rivera 2010), dopĺňané niekedy náboženskými príp. mystickými pohľadmi (Bishop 2013; Quarterman 2011; Smith 2011). Diskusie na túto tému v teórii medzinárodných vzťahov podnietili aj viaceré vystúpenia prezidenta USA

G. Busha st., najmä pasáž o novom svetovom poriadku v Správe o stave Únie, ktorú predniesol 29. januára 1991 (Bush 1991).

Od začiatku 21. storočia, do istej miery aj pod vplyvom kontroverzných výsledkov zahraničnej politiky USA na čele s G. Bushom ml. a oslabovania ich pozície vo svetovej politike sa do popredia skúmania moci (centrá moci) v usporiadaní sveta dostáva téma multipolarity. Vznikajúcu multipolaritu niektorí autori označujú za novú (Geeraerts 2011).

Odlíšnosť vytvárajúcej sa multipolarity od jej podoby známej z minulosti, ktorý sa často charakterizuje ako európsky koncert, spočíva predovšetkým v tom, že v nej bude minimálne jedno „nezápadné“ centrum moci – ČĽR. Špecifickú otázku v tejto súvislosti, ktorá je významná aj z hľadiska nášho výskumu, predstavuje, či RF sa bude považovať za západného alebo „nezápadného“ aktéra, čím sa však vzhľadom na zameranie state nebudeme zaoberať.

V súčasnej teórii medzinárodných vzťahov sa reflektuje špecifické, výnimočné postavenie USA vo svetovej politike, ale vzniká opäť problém jeho pomenovania, popr. spájania s prívlastkami či prídavnými menami. Jadro problému spočíva v tom, že pozíciu USA mnoho autorov už neoznačuje za hegemonnu, ale stále sa rešpektuje skutočnosť, že už vyše 20 rokov sú jedinou supervelmocou vo svete a že tento ich status ešte nejaký čas potrvá.

Pri analýze zmeny postavenia USA v súčasných medzinárodných vzťahoch sa v posledných rokoch vytvorilo viacero koncepcií, ktoré sa dajú zaradiť do dvoch skupín. V prvej skupine koncepcií sa postavenie USA spája s tým, že nebudú síce hegemonom medzinárodných vzťahov, ale zostanú „vodcom“ sveta. Ide najmä o „nepolárny svet“ Haassa (2008), postamerický svet Zakariu (2011), popr. postzápadný poriadok (Serfaty, 2012). Tieto koncepcie vyúsťujú do poukazovania na ťažkosti a nebezpečenstvá pre svet v prípade, že v ňom nebude „vodcovstvo“ USA (Bacevich 2008; Brooks a Wohlforth 2008; Kupchan 2012⁵; Zemenides 2011). Druhú skupinu koncepcií (neraz kritického charakteru) predstavujú tie, ktoré zvyrazňujú procesy zmien v usporiadaní medzinárodných vzťahov smerom k multipolarite, kde si USA zachovávajú status jedinej supervelmoci, ale budú už len jedným z centier moci vo svete (Brutenc 2009).

Ďalšou otázkou, na ktorú sa zatiaľ hľadá v teórii medzinárodných vzťahov adekvátna odpoveď, je či má EÚ ako aktér medzinárodných vzťahov tiež pozíciu svetovej veľmoci a stane sa jedným z centier moci vo svete. Všetci aktéri, ktorí zatiaľ mali takýto status boli národné štáty, ale EÚ takýmto aktérom nie je. Najväčšie (najsilnejšie) štáty EÚ – Francúzsko, Nemecko a Veľká Británia – sa však v tomto prístupe už tiež nepovažujú za svetové veľmoci, aj keď v súčasných medzinárodných

⁵ Publikácia Kupchana (2012) tiež vyšla v edičnom programe kníh Výboru pre zahraničnú politiku.

vzťahoch stále vystupujú relatívne samostatne a majú spravidla aj väčší vplyv na svetové dianie ako ďalšie veľké (silné) štáty.

V 21. storočí sa pri hľadaní odpovedí na otázky o usporiadaní sveta prezentujú aj pohľady na medzinárodné vzťahy odlišné od tých, ktoré sa vytvorili v západnom sociálnom myslení. Po workshope na výročnej konferencii Združenia medzinárodných štúdií (International Studies Association) v Montreali v marci 2004, ktorý sa venoval geokultúrnym epistemológiám a medzinárodným vzťahom, sa vytvoril projekt edície *Worlding Beyond the West*. V jeho rámci vyšli už tri publikácie, z ktorých dve sa venujú nezápadným teóriám (Tickner a Wæver 2009; Tickner a Blaney 2012) a tretia francúzskemu pohľadu na teóriu medzinárodných vzťahov (Breitenbauch 2013). V posledných rokoch aj ďalší autori venujú pozornosť skúmaniu medzinárodných vzťahov z „nezápadného“ pohľadu (Acharya a Buzan 2010; Shilliam 2011).

Patrí k nim aj Ling, autorka čínskeho pôvodu pôsobiaca v USA. Vychádza z aplikácie špecifických prvkov čínskej filozofie – princípu tao a dialektiky jin-jang na súčasné medzinárodné vzťahy (Ling 2013). V publikácii prezentuje netradičné (nezaužívané) pojmy, ktoré možno voľne preložiť ako „viacsvetovosť“ či pluralita svetov (*multiple worlds*) a „svetovosť“ či „svetopohľad“ (*worldism*). *Worldism* vychádza z Marxových kritických záverov o protirečeniach kapitalizmu, aplikuje ich v podmienkach neokoloniálneho a postkoloniálneho dedičstva (Agathangelou a Ling 2009, s. 4) a má prispieť k dosiahnutiu menej násilnej, viac globálnej a trvalo udržateľnej svetovej politiky.

Špecifickú časť nezápadných pohľadov na medzinárodné vzťahy predstavuje aj sovietska a od začiatku 90. rokov minulého storočia už prevažne ruská⁶ teória medzinárodných vzťahov, ktorá začala vznikať po druhej svetovej vojne. V 50. – 60. rokoch minulého storočia sa sformovala predovšetkým na základe marxizmu, resp. marxizmu-leninizmu.

Novikov (Novikov 1996, s. 231 – 244) uvádza dve obdobia vývoja teórie medzinárodných vzťahov v bývalom ZSSR:

- od začiatku studenej vojny do začiatku „perestrojky“,
- po vzniku nového politického myslenia.

Sovietska teória medzinárodných vzťahov porovnateľná so západným chápaním tejto disciplíny sa začala rozvíjať od polovice 50. rokov najmä v činnosti vedeckovýskumných inštitúcií. V prvom rade išlo o IMEMO⁷ Akadémie vied ZSSR, ktorý bol založený v roku 1956 (Čerkasov 2004). Vzhľadom na charakter IMEMO bola veľká časť jeho teoretickej produkcie venovaná ekonomickým otázkam.

⁶ V príspevku abstrahujeme od bieloruskej a ukrajinskej produkcie v tejto oblasti v uplynulých zhruba 20-tich rokoch, ktorá nadväzuje tiež na ruskojazyčné tradície sovietskej teórie medzinárodných vzťahov.

⁷ Skratka IMEMO znamená Inštitút medzinárodnej ekonomiky a medzinárodných vzťahov (po rusky Institut meždunarodnoj ekonomiky i meždunarodnyh otnošenij).

Druhou významnou inštitúciou, ktorá sa v ZSSR začala venovať teórii medzinárodných vzťahov, bolo MGIMO⁸, ktoré vzniklo ešte skôr ako IMEMO – v roku 1944. Táto vysoká škola sa vytvorila odčlenením Medzinárodnej fakulty od Lomonosovovej moskovskej štátnej univerzity.

O vznik a rozvoj sovietskej teórie medzinárodných vzťahov sa na konci 60. rokov zaslúžili dve skupiny odborníkov. Prvá bola na IMEMO pod vedením V. Gantmana a druhá, ktorú viedol D. Jermolenko, na MGIMO. V 70. rokoch vzniklo na MGIMO Vedeckovýskumné laboratórium systémovej analýzy medzinárodných vzťahov na čele s V. Tichomirovom (Čerkasov 2004).

V 90. rokoch ruská teória medzinárodných vzťahov opustila „staré“, „úzke“ chápanie marxistickej (marxisticko-leninskej) paradigmy, ale zostali v nej viaceré jej teoretické a metodologické postuláty, ktoré ju odlišujú od západného – realisticko-liberálneho paradigmatického – chápania tejto vedy. V súčasnosti sa však aj v RF teória medzinárodných vzťahov považuje za multiparadigmálnu, pluralitnú vedu, ktorá sa interdisciplinárne vyjadruje k ich politickým, ekonomickým, sociálnym, kultúrnym a i. aspektom.

Vznikli mnohé nové rozsiahle publikácie venované teórii medzinárodných vzťahov (Cygankov 2003) a ich histórii v rôznych obdobiach od čias Vestfálskeho mieru (Bogaturov 2000; Medjakov 2007) i súčasnosti (Torkunov 1999; Goročov 2010). Skúmajú sa aj geopolitické (Dugin a Savin 2012; Trubnikova 2005), sociologické (Cygankov a Cygankov 2006; Dugin 2013) a ďalšie aspekty a stránky medzinárodných vzťahov. Pomerne veľká pozornosť sa v súčasnej ruskej teórii medzinárodných vzťahov venuje téme svetovej politiky (Lebedeva 2007; Kortunov 2010; Torkunov 2004).

Poukazuje sa aj na rozvíjanie špecificky ruského pohľadu na medzinárodné vzťahy (Cygankov a Cygankov 2005). V uvedených zdrojoch, predovšetkým v tých, ktoré boli vytvorené v druhej polovici prvého desaťročia 21. storočia, sa zvyrazňuje vytváranie multipolarity v medzinárodných vzťahoch a pôsobenie RF ako svetovej veľmoci v nej.

Úsilie RF o vytvorenie multipolarity moci v usporiadaní medzinárodných vzťahov možno označiť aj za kľúčovú líniu v ruskej zahraničnej politike. Už v decembri 1998 pri návšteve Nového Dillí J. Primakov navrhol vytvorenie strategického trojuholníka Rusko – Čína – India (označovaného aj ako os Moskva – Peking – Nové Dillí). V ruskej tlači sa táto iniciatíva označovala za Primakovov trojuholník. Teda už roky pred vytvorením akronymu BRIC vo Svetovej banke ruská diplomacia uvažovala o posilnení spolupráce najväčších nezápadných aktérov svetovej politiky. Téma je skúmaná aj v súčasnej ruskej teórii medzinárodných vzťahov (Portyakov 2013).

⁸ Skratka MGIMO znamená Moskovský štátny inštitút medzinárodných vzťahov (po rusky Moskovskij gosudrastrovennyj institut meždunarodnyh otnošenij).

Chápanie multipolarity v ruskej teórii medzinárodných vzťahov charakterizujú viacerí autori (Bažanov a Bažanova 2010; Martynov 2009; Primakov 2009, s. 13 – 18). Vízia multipolarity je zvýraznená aj v Stratégii národnej bezpečnosti Ruskej federácie do roku 2020 schválenej Výnosom Prezidenta Ruskej federácie č. 537 z 12. mája 2009, kde sa RF charakterizuje ako kľúčový subjekt formujúcich sa multipolárnych medzinárodných vzťahov (Stratégia 2009, s. 47).

3 O VÝCHODISKÁCH A VYBRANÝCH SÚVISLOSTIACH SKÚMANIA ZAHRANIČNEJ POLITIKY RUSKEJ FEDERÁCIE NA ZAČIATKU 21. STOROČIA

Vo svetovej politike pôsobí RF ako samostatný aktér od prelomu rokov 1991 a 1992 aj keď rôzne spravidla neformálne vonkajšie, zahraničné styky mala už v čase existencie Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky (ďalej len RSFSR) v rámci ZSSR. Medzinárodné spoločenstvo uznalo RF za pokračovateľku ZSSR a nie iba za jeho „obyčajnú“ nástupkyňu, čo bolo dôležité z hľadiska nároku na miesto stáleho člena BR OSN, ako aj vlastníctva jadrových zbraní. Moskva si získaním týchto atribútov svetovej veľmoci v systéme medzinárodných vzťahov vytvorených po druhej svetovej vojne naďalej udržala výnimočné postavenie v nich. K tomuto postaveniu patrilo aj pokračovanie v multilaterálnych a s USA aj bilaterálnych rokovaniach v otázkach odzbrojenia v strategickej a jadrovej oblasti. Dané okolnosti RF zaradili medzi rozhodujúcich aktérov svetovej bezpečnosti.

ZSSR nezanikol v dôsledku porážky vo vojne alebo po sociálnej či politickej revolúcii, či inej kataklizme, ale relatívne pokojne sa rozpadol. Rozpad ZSSR sa v ruských teoretických, mediálnych a politických prameňoch pomenúva viacerými neraz aj expresívnymi názvami ako sú kríza, rozklad, koniec, zánik, smrť a i. V západnej literatúre sa tento proces označuje tiež rôzne najmä ako kolaps či úpadok a zdôvodňuje sa viacerými príčinami, ktoré majú rôzne staré historické korene.

Najčastejšie sa spájajú s nástupom M. Gorbačova na čelo sovietskeho štátu a KSSZ. Podľa R. Sakwu došlo ku kríze ZSSR vedúcej k jej rozpadu od roku 1985 (Sakwa 1999, s. 410 – 481.) Podobne aj Bisley skúma rozpad ZSSR s dôrazom na vývoj od roku 1985 (Bisley 2004). Thompson (Thompson 2012, s. 293 – 316) ho vymedzuje od roku 1983.

Časť autorov zachádza aj do vzdialenejšej minulosti – najmä do obdobia stagnácie – obdobia rokov 1964 – 1982, keď bol na čele ZSSR a KSSZ L. Brežnev (Valovoj 1991). Ojedinele (Buzgalin a Kolganov 2003) sa príčiny zániku ZSSR vidia už v čase, keď bol na jeho čele J. Stalin.

V užšom pohľade skutočný rozpad prebehol vlastne v dôsledku viacerých navzájom súvisiacich politických a právnych krokov uskutočnených bez koncepcie a neraz chaoticky v historicky krátkom čase. Boli to len necelé štyri mesiace – od neúspešného pokusu o štátny prevrat v auguste do začiatku decembra 1991 (podpisu Bielovežských dohôd). Napriek tejto rýchlosti sa neočakávaný rozpad ZSSR zrejme kvôli pomerne pokojnému (nenásilnému) spôsobu, akým k nemu došlo, nepremietol

dramaticky do zvýšenia nestability svetovej politiky a bezpečnosti, hoci ich podobu a usporiadanie výrazne zmenil.

Rozpad supervelmoci – ZSSR – predstavuje vo svetovej politike 20. storočia ojedinelú záležitosť, ku ktorej došlo v dôsledku viacerých navzájom sa prelínajúcich príčin spojených s vnútornými i vonkajšími faktormi ekonomického, politického, sociálneho a kultúrneho charakteru. V RF neexistuje jednotné hodnotenie týchto udalostí, ale najmä v ľavicových (Naumov 2006) a konzervatívnych intelektuálnych kruhoch (Dugin 2014) je výrazná tendencia hodnotiť tieto udalosti ako jednu z najväčších národných tragédií 20. storočia, pričom nechýbajú ani konšpirologické teórie ich zdôvodnenia (Ševjakin 2004).

Po mimoriadne protirečivom vývoji v rokoch 1991 – 1999 spojenom s administratívou prezidenta B. Jeľcina, ktoré sa v Bezpečnostnej stratégii z roku 2009 charakterizovalo tak, že Rusko „prekonalo následky systémovej politickej a sociálno-ekonomickej krízy konca 20. storočia – zastavilo pád úrovne a kvality života ruských občanov, vydržalo nápor nacionalizmu, separatizmu a medzinárodného terorizmu, odvrátilo diskreditáciu ústavného poriadku, zachovalo suverenitu a teritoriálnu celistvosť, obnovilo možnosti narastania svojej konkurencieschopnosti a udržiavania národných záujmov“ (Stratégia 2009, s. 47) došlo k sformovaniu „... predpokladov pre rozvoj a premenu Ruskej federácie na jednu z vedúcich veľmocí...“ (Stratégia 2009, s. 47).

Vzhľadom na špecifický spôsob zmeny postavenia RF v medzinárodných vzťahoch a jeho vývoj vzniklo pre teóriu medzinárodných vzťahov množstvo otázok, akým spôsobom a v akom rámci tento fenomén skúmať. V nadväznosti na načrtnutie periodizácie vývoja medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky RF poukážeme v nich na vybrané, vzájomne sa však prelínajúce aspekty, medzi ktoré sme zaradili:

- stručnú typologickú charakteristiku predstaviteľov štátu, ktorí sa bezprostredne podieľajú na formovaní a realizácii medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky RF;
- historicko-sociologické aspekty spojené s kontinuitou a diskontinuitou RF ako aktéra medzinárodných vzťahov;
- geopolitické aspekty spojené s územím RF a so súčasnými názormi na ich význam a možnosti využitia v medzinárodných vzťahoch;
- kultúrne a informačné aspekty spojené s obrazom Ruska a jeho identitou v súčasných medzinárodných vzťahoch.

Pre krátkosť historického času, v ktorom dochádza k zmenám nielen vo vnútri RF a jej pôsobenia v medzinárodných vzťahoch, ale aj k vzniku viacerých nových procesov a zmenám v starých dlhodobo prebiehajúcich procesoch sa na periodizáciu vývoja medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky RF nedá odpovedať jednoznačným, všeobecne prijateľným spôsobom.

Hypoteticky a aj ako podnet k diskusii vyčleníme v doterajšom vývoji medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky RF tri základné etapy, ktoré mali strednodobé trvanie (cca 7 – 10 rokov):

- etapa hľadania nového smerovania zahraničnej politiky, ktoré bolo spojené vzhľadom na zložitú vnútornú, predovšetkým sociálno-ekonomickú, ale aj politickú situáciu s oslabovaním a úpadkom RF vyúsťujúcim do štátneho bankrotu v auguste 1998;
- etapa konsolidácie a upevňovania mocenského potenciálu RF, ktoré trvalo zhruba do začiatku druhej polovice prvého desaťročia 21. storočia, keď za jeho možný medzník označíme prejav V. Putina na 43. mníchovskej bezpečnostnej konferencii vo februári 2007;
- etapa úsilia RF o návrat na svetovú politickú scénu v pozícii svetovej veľmoci, ktoré bolo zatiaľ zavŕšené úspechmi iniciatívy ruskej diplomacie pri riešení sýrskej krízy.

Medzinárodné vzťahy aj zahraničnú politiku, možno iným spôsobom – prehľadnejšie a precíznejšie, ale veľmi formálne rozčleniť v nadväznosti na vnútropolitický vývoj v RF, daný najmä zmenami v obsadení pozície prezidenta RF, do piatich období. Ide o obdobia:

- prechodné – od rozpadu ZSSR – vzniku RF v decembri 1991 do prijatia Ústavy RF v referende 12. decembra 1993⁹, v ktorej sa posilnili právomoci prezidenta;
- jelcinovské – od prijatia Ústavy RF do ukončenia pôsobenia B. Jelčina vo funkcii prezidenta RF¹⁰ na konci roku 1999;
- prvé putinovské – od nástupu V. Putina do funkcie dočasného prezidenta z titulu predsedu vlády 31. decembra 1999 do ukončenia jej vykonávania v máji 2008;
- medvedevovské – v čase výkonu funkcie ruského prezidenta D. Medvedevom – od mája 2008 do mája 2012;
- druhé putinovské – začalo v máji 2012, keď sa V. Putin znovu stal prezidentom RF na základe výsledkov volieb v marci.

Existuje aj jednoduchšie ale ucelenejšie členenie doterajšieho politického vývoja RF (i v oblasti zahraničnej politiky), ktoré vychádza z tohto náčrtu a má len dve

⁹ Do platnosti vstúpila 25. decembra 1993.

¹⁰ B. Jelcin stál formálne už na čele RSFSR od 29. mája 1990 ako predseda jej Najvyššieho sovietu. Za prvého prezidenta RSFSR ho zvolili 12. júna a funkciu začal vykonávať 10. júla 1991. Po vzniku samostatnej RF pokračoval vo výkone funkcie prezidenta. Za prezidenta RF bol na základe Ústavy RF zvolený v druhom kole prezidentských volieb 3. júla 1996 (prvé kolo sa konalo 16. júna). Abdikoval 31. decembra 1999.

základné etapy. Thompson (Thompson 2012) ich označuje za éry. Členenie sa často používa aj mediálnopoliticky na zvýraznenie vplyvu V. Putina a s ním spojenej mocenskopolitickej elity pre pôsobenie RF v medzinárodných vzťahoch. Ide o éry:

- jeľcinovskú (Holzer a Kachyňková 2005; Thompson 2012, s. 319 – 344) – v rokoch 1991 až 1999, keď stál na čele RF B. Jeľcin;
- putinovskú (Thompson 2012, s. 347 – 374) – od nástupu V. Putina na funkciu ruského prezidenta, vrátane času, keď bol predsedom vlády – od roku 2000 do súčasnosti.

Prvý výnos V. Putina po tom, ako prevzal dočasne funkciu prezidenta RF bol „O zárukách pre prezidenta RF, ktorý ukončil vykonávanie svojich právomocí a členov jeho rodiny“ č. 1763 z 31. decembra 1999 (Prezident 1999). Výnos mal kvôli bodu d) časti 1, kde sa uvádzajú podrobnosti imunity, značne kontroverzný charakter a dodnes slúži na rôzne úvahy, prečo B. Jeľcin už v auguste 1999 začal hovoriť o V. Putinovi ako svojom nástupcovi. Nástup V. Putina na funkciu ruského prezidenta¹¹ v dôsledku neočakávaného odstúpenia B. Jeľcina viedol k pomerne dlhotrvajúcim mediálnym a politickým dohadom.

Po kontroverznom správaní už dobre známeho B. Jeľcina sa objavil pre zahraničie relatívne neznámy politik, pri ktorého charakteristike sa doteraz zdôrazňuje jeho minulosť príslušníka spravodajských služieb (Hill a Gaddy 2013; Roxburgh 2013). Nového ruského prezidenta začali charakterizovať pre jeho vystupovanie pred médiami ako „sfingu“ (Běloševský 2004, s. 4 – 5) a doteraz je predmetom zvýšeného mediálneho záujmu. Legvold uvádza, že V. Putin je „pre západný pohľad na Rusko typickým Rohrschachovým testom: niečo medzi bezemocionálnym stvorením s oceľovým pohľadom z noviel Johna le Carré a personifikáciou rozbitých nádejí ruskej liberálnej demokracie, pohodlne usadenou v objatí Západu“ (Legvold 2013).

Medzník obratu pri hodnotení V. Putina v médiách i politike predstavuje spomínaný prejav v Mníchove (Putin 2007), kde kritizoval politiku USA. Niektoré názory považujú prejav takmer za začiatok novej studenej vojny (Lucas 2009). V. Putin sa od tohto obdobia začal zaraďovať do línie pokračovateľov sovietskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky po V. Leninovi (Fedor 2011; Fortescue 2010).

Nové kolo medializácie V. Putina vyvolalo jeho opätovné zvolenie za prezidenta RF v roku 2012. V súvislosti so 60. výročím narodenia V. Putina Reitschuster (2012) napísal o šiestich veľkých mýtoch o ňom. Prvý je o tom, že dal Rusku poriadok a stabilitu, druhý o nostalgii po ZSSR, ktorá mu zabezpečuje sympatie časti európskej ľavice, tretí o modernizátorovi, štvrtý, o národnom vodcovi, ktorý zdvihol Rusko z kolien, piaty o vysporiadaní sa s oligarchami a šiesty o tom, že sa v dlhodobom výhľade snaží o demokraciu, na ktorú Rusko podľa neho ešte nedozrelo.

¹¹ Dočasne, z titulu zastávania funkcie predsedu vlády 31. 12. 1999 a oficiálne po inaugurácii 7. mája 2000 na základe výsledkov prezidentských volieb konaných 26. marca 2000.

Aron (2013) uvádza, že vraj mnoho v ruskej zahraničnej politike vychádza z údajného konsenzu (prijatého naprieč celým spektrom ruských politikov od liberálnych „zapadnikov“ až po ľavicu a nacionalistov) už zo začiatku 90. rokov. Stojí vraj na troch pilieroch. Rusko musí zostať a) jadrovou superveľmocou, b) veľmocou v celej šírke svojich medzinárodných aktivít a c) hegemónom (politickým, vojenským a ekonomickým) vo svojom regióne. Poukazuje aj na to, že V. Putin po nástupe do funkcie prezidenta už v roku 2000 postavil nový „všezahrňujúci“ cieľ – obnoviť ekonomické, politické a vojenské (strategické) atribúty, ktoré sa zo zahraničnej politiky Moskvy stratili začiatkom 90. rokov. Vidí aj zásadný rozdiel medzi zahraničnopolitickým kurzom „jelcinovskej“ a „putinovskej“ éry.

„Putinovskú“ doktrínu charakterizujú aj Adomanis (2013) a Larison (2013). Zdôrazňujú, že spôsob, akým V. Putin vykonáva funkciu prezidenta RF po návrate do nej, môže viesť k nárastu napätia vo vzťahoch medzi Moskvou a Washingtonom.

Z hľadiska predstaviteľov štátu je ústrednou postavou ruskej politiky prezident, ktorý má špecifické postavenie a kompetencie aj v oblasti zahraničnej politiky. Podľa Výnosu prezidenta RF č. 724 Otázky systému a štruktúry federálnych orgánov výkonnej moci z 12. mája 2008 ministerstvo zahraničných vecí patrí k orgánom, ktorých činnosť prezident bezprostredne riadi (Prezident 2008).

V zložitej sieti vysokej politiky RF, v ktorej má nezastupiteľné miesto aj zahraničná politika a teda i minister zahraničných vecí, existujú tiež možnosti jej ovplyvňovania predsedom vlády¹². Vplyvnú pozíciu má aj predseda Bezpečnostnej rady. Oproti minulosti však poklesol dosah ministra obrany na túto oblasť a menej výrazné je aj pôsobenie spravodajskej služby – Služby zahraničnej rozvedky RF, ktoré sa nedajú porovnať s vplyvom, aký majú podobné orgány v USA.

Príkladom prepojenia pôsobenia na dvoch najvyšších exekutívnych funkciách – prezidenta a predsedu vlády RF – je práve V. Putin, ktorý ich vykonáva nepretržite už vyše 14 rokov, čo tiež umožňuje uvažovať o „putinovskej“ ére vo vývoji RF, jej zahraničnej politike a medzinárodných vzťahoch. Nasledujúce prezidentské voľby by sa mali uskutočniť v roku 2018.

V období od vzniku RF až do 25. decembra 1993 existovala v nej aj funkcia viceprezidenta. Zastával ju A. Ruckoj od 10. júla 1991 (spočiatku ako viceprezident RSFSR) do 4. októbra 1993, keď bol uväznený na základe obvinení z organizovania masových neporiadkov 3. a 4. októbra pri udalostiach, ktoré viedli k rozohňaniu Zjazdu ľudových poslancov a Najvyššieho soviету RF, mediálne označovaných ako Októbrový puč alebo Jelcinov prevrat a boli vyvrcholením ústavnej krízy trvajúcej v RF už od roku 1992 (Chasbulatov 1994; Ostrovskij 2008). V Ústave RF z roku 1993 táto funkcia už nebola zriadená.

Na dokreslenie vývoja na dvoch najvyšších súčasných exekutívnych funkciách RF uvedieme, že po jej vytvorení bol prezident B. Jelcin formálne aj na čele vlády do

¹² Príkladom je pôsobenie J. Primakova .

15. júna 1992. Predsedom vlády (povereným, ale neschváleným Štátnou dumou) sa 15. júna 1992 stal J. Gajdar, ktorý túto funkciu vykonával do 14. decembra 1992, keď za predsedu vlády po schválení Štátnou dumou vymenovali V. Černomyrdina, ktorý ju zastával do 23. marca 1998 (čo je v doterajšej histórii RF najdlhšie).

Do konca jel'cinovskej éry potom dochádzalo k rýchlej a neraz prekvapujúcej výmene predsedov vlád. S. Kirijenko bol vo funkcii od 23. marca 1998 do 23. augusta 1998. Funkciou bol 23. augusta 1998 znovu poverený V. Černomyrdin, ale tentokrát ho neschválila Štátna дума, ktorá 11. septembra 1998 v tejto pozícii potvrdila J. Primakova. Ten zastával post do 12. mája 1999, keď bol vymenovaný S. Stepašin, ktorý na ňom zotrval do 9. augusta 1999, keď bol V. Putin ustanovený za prvého podpredsedu vlády a poverený jej vedením. 16. augusta V. Putina Štátna дума schválila za predsedu vlády.

Po nástupe V. Putina do funkcie ruského prezidenta proces pomerne častého striedania premiérov pokračoval až do roku 2008. V. Putin úrad premiéra formálne zastával až do 7. mája 2000, ale od 31. decembra 1999 ho fakticky vykonával prvý podpredseda vlády M. Kasjanov, ktorý bol 7. mája 2000 do tejto funkcie aj menovaný. Od 24. februára do 5. marca 2004 funkciu z poverenia vykonával V. Christenko. 5. marca 2004 bol za ruského premiéra menovaný M. Fradkov, ktorý post zastával do 14. septembra 2007. V. Zubkov bol za predsedu vlády RF ustanovený 14. septembra 2007 a v tejto pozícii zotrval do 7. mája 2008, keď sa premiérom znovu stal V. Putin, ktorého vymenil 8. mája 2012 D. Medvedev (od 7. do 8. mája 2012 – v čase striedania funkcií – bol povereným premiérom znovu V. Zubkov).

Ak by sme teda spočítali všetky osoby, ktoré formálne zastávali post premiéra RF (aj bez schválenia Štátnou dumou) je ich dosiaľ dvanásť, pričom dvaja (V. Černomyrdin a V. Putin) ho zastávali opakovane. Ak by sme to zobrali „čisto časovoštatisticky“, je priemerný čas zotrvania v tejto funkcii menej ako 2 roky.

Veľkú stabilitu má v RF post ministra zahraničných vecí, ktorý dosiaľ zastávali len štyri osoby – dlhoroční profesionálni diplomati, resp. odborníci pôsobiaci v oblasti zahraničnej politiky, ktorí túto dráhu začínali ešte v časoch ZSSR. Išlo o Andreja Kozyreva (na funkciu ministra zahraničných vecí nastúpil ešte v RSFSR 11. októbra 1990 a vykonával ju do 5. januára 1996), J. Primakova¹³ (od 10. januára 1996 do 11. septembra 1998), I. Ivanova (od 11. septembra 1998 do 9. marca 2004) a S. Lavrova (od 9. marca 2004), ktorý je po A. Gromykovi druhým ministrom najdlhšie zastávajúcim túto funkciu v ruských (i sovietskych) dejinách po roku 1917.

RF sa formálne právne, politicky i ideologicky síce rozišla so ZSSR, ale sociálno-ekonomicky, kultúrne i v rôznych oblastiach každodenného života v nej pokračovali procesy z minulosti, ktoré sa nedali zmeniť zo dňa na deň novými právnymi normami, politickými aktivitami či mediálnymi vyhláseniami. Aj v zahraničnej politike sa muselo nadväzovať na sovietsku minulosť. Z tohto pohľadu

¹³ Mel'nikova (2014) označuje J. Primakova za „patriarchu ruskej diplomacie“.

je nepreskúmaná téma historicko-sociologických aspektov spojených s kontinuitou a diskontinuitou RF ako aktéra medzinárodných vzťahov.

Vznik a zánik ZSSR zásadným spôsobom ovplyvnil dianie vo svetovej politike a z hľadiska usporiadania medzinárodných vzťahov mal kvalitatívne dopady. Pôsobenie ZSSR v medzinárodnej politike možno označiť za jeden z fenoménov, ktorý sa veľkou mierou pričínil o to, že predchádzajúce storočie sa niekedy obrazne označuje za krátke 20. storočie. Hobsbawm koniec krátkeho 20. storočia spája práve s rokom rozpadu ZSSR (Hobsbawm 2010).

Sovietske Rusko sa štátoprávne, administratívne i územne pretransformovalo do podoby ZSSR od 7. novembra 1917 do 30. decembra 1922.¹⁴ ZSSR sa po svojom vzniku stal nástupcom medzinárodných vzťahov Ruska – cárskeho i sovietskeho, aj keď diplomatické vzťahy s ním najmä západné štáty nadväzovali neskôr.

K štátoprávnym, politickým a územným zmenám usporiadania ZSSR dochádzalo aj po roku 1922. Vonkajšie hranice ZSSR sa do konečnej podoby upravili až v roku 1945 na základe výsledkov mierových rokovaní po druhej svetovej vojne.

Nová veľmoc, neskôr superveľmoc – ZSSR (ako prvý socialistický štát na svete) – predstavovala z historicko-sociologického chápania medzinárodných vzťahov nový typ aktéra v nich, ktorý bol daný politickým a ekonomickým charakterom štátu a nimi podmienenými sociálnymi, kultúrnymi a ďalšími aspektmi jeho fungovania. Po počiatocnom prehliadaní sa v predvečer druhej svetovej vojny v angloamerickej teórii medzinárodných vzťahov (aj širšie v ďalších spoločenských vedách) začala venovať ZSSR pozornosť, ktorá však bola okrem malých výnimiek výrazne kriticky orientovaná. Prejavovalo sa to najmä v jeho označovaní za tzv. totalitný štát, v hypertrofovanom poukazovaní na stalinizmus atď. Toto zameranie skúmania ZSSR dostalo neskôr pomenovanie „kremlológia“ (d'Agostino 1989; Cockburn 1990), resp. „sovietológia“ (Solomon 1993).

Rusko prinajmenšom od začiatku 19. storočia (napoleonských vojen) predstavuje jedno z najvýznamnejších centier moci (Neumann 2008) nielen v Európe, ale aj vo svete. Nikdy však nedosiahlo pozíciu hegemóna medzinárodných vzťahov. Aj v podmienkach bipolarity bol ZSSR len jednou z dvoch superveľmocí na čele proti sebe stojacich blokov.

Oficiálny názov Ruska v rokoch 1721 – 1917 bol Ruská ríša. Imperiálne ambície sa však pripisujú aj ZSSR (Boterbloem 2013, s. 173 – 287) i dnešnej RF, najmä v Putinovej ére (Boterbloem 2013, s. 288 – 296).

¹⁴ Pôvodný ZSSR vyhlásili štyri republiky – RSFSR, Ukrajinská a Bieloruská SSR a Zakaukazská sovietska federatívna socialistická republika. Podľa niektorých sovietskych právnych názorov bol jeden zo základných problémov platnosti Bielovežskej dohody, na základe ktorej sa rozpadol ZSSR v tom, že na jej podpísaní sa nezúčastnili všetky republiky ZSSR, resp. aspoň tie, ktoré ho formálne zakladali.

Bisley označil sovietsku „vojenskú mašinériu“ za najväčšiu silu, akú kedy v dejinách mal k dispozícii politický aktér (Bisley 2004, s. 1). Vojenský potenciál RF je síce nižší, ako bol potenciál ZSSR a v niektorých ukazovateľoch ho už nemožno porovnávať ani s potenciálom USA (najmä vo vojensko-námornej oblasti, kde USA majú mimoriadne veľkú prevahu). Stále však predstavuje na základe svojho vojenského potenciálu druhú najväčšiu mocnosť na svete a RF zostala aj po strate statusu supervelmoci jediným štátom na svete schopným vojensky súperiť s USA.

Ďalší špecifický moment pohľadu na Rusko, ktorý sa po vytvorení RF oživil, predstavuje koncepcia Heartlandu, s ktorou prišiel v geopolitike Mackinder. Označoval ním veľké územie, ktorého väčšina sa rozprestiera na území súčasnej RF. Pôvodnú Mackinderovu ideu (1904) možno zjednodušene vyložiť tak, že kto ovláda východnú Európu, ovláda Heartland, kto ovláda Heartland, ovláda Svetový ostrov (v podstate ide najmä o spojené kontinenty Európy a Ázie), kto ovláda Svetový ostrov, ovláda svet. Okrem mocenského (vojenského) významu, ktorý sa v rôznych koncepciách geopolitiky vysvetľuje odlišne, ide však aj o hodnotu Heartlandu z hľadiska množstva zásob nerastných surovín (to sa zistilo neskôr, ako vznikla Mackinderova koncepcia).

Napriek značným zmenám, ktoré vo svojom prístupe ku „geografickému strediu (jadru) dejín“ Mackinder uskutočnil (2009 [1919]), sa s mocenským pohľadom na Heartland v modifikovanej podobe v anglosaskej geopolitike ešte stále pracuje. Ďalšie Mackinderove idey, v ktorých už uvažuje o novej úlohe USA vo svetovej politike a možnej bipolarite (Mackinder 1943), sa považujú aj za jedno z východísk politickej koncepcie atlantizmu a možno ich vnímať aj ako teoretický zdroj pretrvávajúcej snahy Západu zasahovať do vývoja v RF, popr. ovplyvňovať ho v súlade so svojimi záujmami.

Na druhej strane „boom“ geopolitiky nastal na konci 20. storočia aj v Rusku. Typickým predstaviteľom tejto vlny je Dugin (2011a). Zároveň je kritikom atlantizmu, ako hrozby pre Rusko, ktorá v širšom teoretickom rámci vychádza z upravenej Mackinderovej koncepcie geopolitiky. Dugin (2004) a ďalší ruskí autori (Orlova 1998; Savickij 1997) rozvíjajú aj ideu eurázijstva. Ruské chápanie geopolitiky (Horemuž 2010, s. 125) a eurázijstva sa tiež vytvárajú na predpoklade, že Rusko má vo svetovej politike špecifické (nenahraditeľné) veľmocenské postavenie, na základe ktorého sa nachádza nielen obrazne, ale aj reálne v centre jeho diania.

Idea eurázijstva sa v súčasnosti aj prakticky uplatňuje v integračných procesoch po vytvorení Jednotného ekonomického priestoru Ruska, Bieloruska a Kazachstanu 1. januára 2012 (Butakov 2011; Putin 2011; Vinokurov 2013). Podľa Dugina, bude „vzťah USA k Eurázijskému zväzu pri ktorejkoľvek administratívnej radikálnej a otvorene nepriateľskej. Vytvorenie Eurázijského zväzu otvorene protirečí prijatej stratégii národnej bezpečnosti USA“ (Dugin 2011b).

Pri charakteristike súčasnej zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov RF treba vziať do úvahy aj nesmiernu zložitosť vývoja na jej (meniacom sa) území

(v regióne). Zvýrazníme aj dve ďalšie okolnosti – nazveme ich tiež geopolitickými – ktoré sa pri charakteristike Ruska v súčasnosti často prehliadajú a nedoceňujú.

Prvá spočíva v tom, že RF je obzvlášť komplikovaným štátnym útvarom – federáciou, v prvom rade z hľadiska počtu subjektov, ktoré ju tvoria, ale aj ich rozdielnosti. V roku 2013 tvorilo RF 83 subjektov – 21 republík, 9 krajov, 46 oblastí, 2 mestá federálneho významu (Moskva a Sankt-Peterburg), 1 autonómna oblasť a 4 autonómne okruhy. Táto zložitosť usporiadania štátu je znásobovaná pestrosťou etnického a čiastočne aj konfesijného zloženia spoločnosti. Komplikovanejšiu sociálnu – etnicko-konfesijnú – štruktúru a administratívne usporiadanie z veľkých štátov má už asi len India.

Druhá je spojená s tým, že štátne útvary, ktoré sa nachádzali na území Ruska, boli v histórii viackrát mimoriadne ťažko zasiahnuté veľkými ozbrojenými konfliktmi. V 20. storočí to boli najmä obe svetové vojny, ale aj zahraničná intervencia a občianska vojna zakrátko po vzniku sovietskeho štátu. Žiadne iné územie veľkého štátu nebolo v 20. storočí tak silno poškodené rôznymi vojnovými udalosťami ako značná časť územia európskej časti ZSSR (v súčasnosti ide o regióny, ktoré sú súčasťou nielen RF, ale aj Ukrajiny a Bieloruska). Na viacerých miestach na tomto území sa v rokoch 1914 – 1944 opakovane bojovalo tri i viac krát, a to aj dlhší čas, čo zapríčinilo obrovské škody na jej infraštruktúre.

Vo vzťahu k RF a jeho zahraničnej politike sa stretávame s viacerými zvláštnosťami aj v oblasti kultúrnej, popr. informačnej dimenzie medzinárodných vzťahov, ktorý súvisí s vytváraním obrazov o nej (Primakov 2013), ako aj s fenoménom jej identity – národnej i civilizačnej (Zevaljev 2009) v nich. Pohľad na postavenie Ruska v dejinách medzinárodných vzťahoch a jeho zmeny možno vidieť aj v dichotómii rusofóbie a rusofilstva.

Rusofóbia sa rozvinula sa najmä počas studenej vojny a rôznym spôsobom sa využívala proti ZSSR. Korene rusofóbie, ktorá je zvláštnym prípadom xenofóbie, sú však v Európe staršie. Siahajú do čias porážky napoleonských vojsk po vpáde do Ruska. Rusfóbia zosilnela po rokoch 1848 – 1849 a v Anglicku po Krymskej vojne (1853 – 1856). Podľa Kiseleva (2008) tvorcom pojmu je ruský básnik a diplomat F. Tutčev.

Na začiatku 21. storočia sa s prejavmi rusofóbie naďalej stretáme nielen v časti médií, politických kruhov a mimovládnych organizácií, ale aj v zahraničnej politike Washingtonu a ďalších najmä západných štátov (Steele 2006; Tsygankov 2009). Špecificky sa rusofóbia prejavuje v niektorých štátoch bývalého ZSSR, popr. východného bloku a podľa niektorých ruských autorov predstavuje významnú súčasť súčasnej informačnej vojny proti Rusku (Panarin 2012; Tkačenko 2011).

V súvislosti s kultúrnymi odlišnosťami Ruska sa poukazuje aj na to, že najrozšírenejším náboženstvom v štáte je pravoslávie – východná vetva kresťanstva. S. Huntington na tomto základe Rusko (a ďalšie krajiny s východným kresťanstvom) vyčleňuje zo Západu, ktorý sa podľa neho „v súčasnosti všeobecne používa na

označenie toho, čo sa prv nazývalo západným kresťanstvom“ (Huntington 2001, s. 39). Podrobnejšiu charakteristiku pravoslávnej civilizácie nepodáva, ale má na ňu kritický pohľad (Huntington 2001, s. 152).

Opačný vzťah k Rusku ako v rusofóbií sa prejavuje v rusofilstve (Chelemendik 2008). F. Tutčev videl ako protipól rusofóbie panslavizmus (Lipič 2008). Rusofilstvo popr. panslavizmus sa v súčasnosti považujú predovšetkým za kultúrny fenomén a s ich pôsobením v medzinárodných vzťahoch sa stretávame len okrajovo a ojedinele.

V septembri 2004 vzniklo fórum – Medzinárodný diskusný klub „Valdaj“¹⁵, ktorého cieľom je zlepšenie pohľadu zahraničia na Rusko. Na zasadnutiach klubu sa stretávajú s predstaviteľmi ruských politických, hospodárskych, akademických a kultúrnych kruhov zahraniční odborníci, ktorí sa zaoberajú otázkami vnútornej a zahraničnej politiky RF a majú k Rusku a jeho kultúre pozitívny vzťah.

4 ZÁVER

Po politických a sociálno-ekonomických turbulenciách v prvom desaťročí existencie RF sa v 21. storočí v jej zahraničnej politike postupne začalo prejavovať viacero tendencií svedčiacich o jej úsilí podieľať sa na vytváraní multipolárneho sveta. Koncepcia multipolárneho sveta je ako jedna z prednostných teoretických tém špecificky rozpracovávaná aj v súčasnej ruskej teórii medzinárodných vzťahov. Táto koncepcia tvorí aj jednu z línií praktickej realizácie zahraničnej politiky RF, o čom svedčí aj Stratégia národnej bezpečnosti Ruskej federácie do roku 2020 schválená prezidentom RF v máji 2009.

Objasnenie pozície a roly RF ako aktéra so statusom svetovej veľmoci v súčasných medzinárodných vzťahoch si vyžaduje odpovedať na rôzne aktuálne otázky, ktoré majú viaceré teoretické i metodologické aspekty. Skúmanie vybraných historicko-sociologických, geopolitických, kultúrnych a informačných aspektov a súvislostí pôsobenia RF v kontexte jej vývoja považujeme za príspevok k jej poznaniu ako svetovej veľmoci, ktorá vyvíja úsilie o vytváranie multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch.

Obsah i metódy uplatnené v príspevkoch predstavujú jeden z možných pohľadov na pôsobenie RF pri vytváraní multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch. Vplyv zahraničnej politiky RF, ktorá sa opiera o jej potenciál a využíva aj tradície získané v minulosti, v posledných rokoch vo svetovej politike vzrástol. Jednou z otázok, na ktorú sa musí v budúcnosti v tejto súvislosti odpovedať, je, či RF predstavuje v súčasných medzinárodných vzťahoch „nezápadného“ aktéra a aké sú možnosti a limity jej pôsobenia v tomto kontexte. Zvláštnu pozornosť si zaslúžia procesy súvisiace so zmenami, ktoré nastali po druhom nástupe V. Putina – osobnosti najdlhšie stojacej na čele svetovej veľmoci v súčasnej svetovej politike – a s ním spojenej politickej elity do funkcie ruského prezidenta. V ďalšom skúmaní RF ako

¹⁵ Oficiálna stránka klubu – Valdai Discussion Club pozri <http://valdaiclub.com/>.

aktéra medzinárodných vzťahov považujeme za potrebné zvýrazniť aj ďalšie dva okruhy problémov historicko-sociologického, politologického, ale aj sociálno-ekonomického charakteru.

Prvý predstavuje rozpad ZSSR, jeho príčiny a dôsledky ako aj pretrvávajúci vplyv niektorých minulých procesov na dianie v súčasnom postsovietskom priestore. Prevažne ide o ekonomické procesy, spojené napr. so surovinovou závislosťou a pod., ale aj určité sociálne a kultúrne fenomény. Niektoré štáty, ktoré vznikli na území bývalého ZSSR sa stále obávajú využitia až zneužitia tohto stavu, popr. obviňujú Moskvu na tomto základe zo snahy naďalej zasahovať do ich vnútorných záležitostí. Tento moment využíva vo svojom pôsobení NATO proti ktorému má aj ruská zahraničná politika rôzne výhrady.

Druhým je snaha časti štátov bývalého ZSSR spolupracovať, popr. sa rôznym spôsobom integrovať. V procese rozpadu ZSSR vzniklo Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ). Neskôr sa vytvorili v postsovietskom priestore ďalšie medzinárodné organizácie popr. integračné zoskupenia rôzneho charakteru, ktorých členmi sú len štáty, ktoré vznikli po rozpade ZSSR, alebo tvoria väčšinu ich členských štátov.

Prínos nášho skúmania vidíme v tom, že ďalšie skúmanie historicko-sociologických, geopolitických a kultúrnych aspektov a súvislostí pôsobenia RF umožní odpovedať na otázky, ktoré vznikajú a dostávajú sa do popredia v jej vzťahoch s ďalšími aktérmi v pozícii svetových veľmocí – USA, EÚ a ČLR v druhom desaťročí 21. storočia, keď sú stále ovplyvnené aj pôsobiacou globálnou krízou. Zdôrazníme, že RF predstavuje plnohodnotného aktéra súčasných medzinárodných vzťahov, ktorý vzhľadom na tendenciu k pragmatizmu a vypočítateľnosti vo svojom pôsobení sa nenahraditeľným spôsobom podieľa na vytváraní multipolarity vo svetovej politike. Prispieva aj k tomu, že problémy vo svetovej politike sa môžu začať riešiť aj iným spôsobom, než je ten, ktorý sa uplatňoval zhruba posledné štvrtstoročie.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ADOMANIS, M. (2013): The 'Putin Doctrine' And The Real Reason For Russian-American Conflict. In *Forbes*, March 3, 2013.
2. AGATHANGELOU, A. M. – LING, L. H. M. (2009): *Transforming World Politics: From Empire To Multiple Worlds*. London: Routledge, 2009. 208 s. ISBN 978-0-415-77280-8.
3. d'AGOSTINO, A. (1989): *Soviet Succession Struggles: Kremlinology and the Russian Question from Lenin to Gorbachev*. London: Routledge 1989. 274 s. ISBN 978-0-044-45484-7.
4. ACHARYA, A. – BUZAN, B. (2010): *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond*. London: Routledge, 2010. 256 s. ISBN 978-0-415-47474-0.

5. AMIN, S. (2006): *Beyond US Hegemony?: Assessing the Prospects for a Multipolar World*. New York: Zed Books, 2006. 224 s. ISBN 978-1-84277-709-2.
6. ARON, L. (2013): The Putin Doctrine. Russia's Quest to Rebuild the Soviet State. Foreign Affairs, Snapshot, March 8 2013. [Online.] In www.foreignaffairs.com, 2013. [Citované 15. 6. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.foreignaffairs.com/articles/139049/leon-aron/the-putin-doctrine>>.
7. BACEVICH, A. (2008): *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. New York: Metropolitan Books, 2008. 224 s. ISBN 978-0-8050-9016-1.
8. BARNETT, T. M. P. (2009): *Great Powers: America and the World After Bush*. New York: Putnam, 2009. 496 s. ISBN 978-0-399-15537-6.
9. BAXI, U. (2010): What may the „Third World“ expect from International Law. In Falk, R. - Stevens, J. – Rajagopal, B. (eds.): *International Law and the Third World: Reshaping Justice*. London: Routledge, 2010, s. 9 – 22. ISBN 978-0-415-43978-7.
10. BAŽANOV, E. P. – BAŽANOVA, N. E. (2010): *Mnogopoljusnyj mir*. Moskva: Vostok-Zapad, 2010. 464 s. ISBN 978-5-478-01296-0.
11. BĚLOŠEVSKÝ, D. (2000): Vladimír Putin: raketový nástup „sfingy“. In *Mezinárodní politika*. 2000, roč. 24, č. 5, s. 4 – 5.
12. BISHOP, S. M. (2013): *Scientific Slavery: Mind Control For A New World Order: Engineering World Consciousness Through The Empire of Illusion*. Edmonton: Thought Crime Publishing, 2013. 296 s. ISBN 978-1-909878-11-2.
13. BISLEY, N. (2012): *Great Powers in the Changing International Order*. Boulder: Lynne Rienner, 2012. 209 s. ISBN 978-1-58826-833-4.
14. BISLEY, N. (2004): *The End of the Cold War and the Causes of Soviet Collapse*. New York: Palgrave Macmillan, 2004. 224 s. ISBN 1-4039-3578-5.
15. BOGATUROV, A. D. (pod red.) (2000): *Sistemnaja istorija meždunarodnych otnošenij v čtyrjoch tomach. 1918 – 1991*. Moskva: Moskovskij rabočij, 2000. 2087 s.
16. BOTERBLOEM, K. (2013): *A History of Russia and Its Empire: From Mikhail Romanov to Vladimir Putin*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2013. 364 s. ISBN 978-0-7425-6839-6.
17. BRAINARD, L. – MARTINEZ-DIAZ, L. (eds.) (2009): *Brazil As an Economic Superpower?: Understanding Brazil's Changing Role in the Global Economy*. Washington: Brookings Institution, 2009. 291 s. ISBN 978-0-8157-0296-2.
18. BRAUMOELLER, B. F. (2013): *The Great Powers and the International System: Systemic Theory in Empirical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 297 s. ISBN 978-1-107-65918-6.
19. BREITENBAUCH, H. (2013): *International Relations in France. Writing between Discipline and State*. London: Routledge, 2013. 248 s. ISBN 978-0-415-63004-7.

20. BROOKS, S. G. – WOHLFORTH, W. C. (2008): *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*. Princeton: Princeton University Press, 2008. 248 s. ISBN 978-0-691-13784-1.
21. BRUTENC, K. N. (2009): *Zakat amerikanskoj gegemoniji*. Moskva: Meždunarodnyje otnošenija, 2009. 512 s. ISBN 978-5-7133-1360-9.
22. BUSH, G. (1991): George Bush Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union January 29, 1991. [Online.] <http://www.presidency.ucsb.edu>, 1991. [Citované 23. 10. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=19253#axzz2iaCzloHM>>
23. BUTAKOV, J. (2011): Jevrazijskij sojuz: ugrozy, riski, perspektivy. In WIN.ru. 06. 11. 2011. [Online.] <http://win.ru>, 2011. [Citované 3. 2. 2014]. Dostupné na internete: <<http://win.ru/geopolitika/1320603342>>.
24. BUZAN, B. – WÆVER, O. (2003): *Regions and powers: the structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 594 s. 978-0-521-89111-6.
25. BUZGALIN, A. – KOLGANOV, A. (2003): *Stalin i raspad SSSR*. Moskva: Editorial URSS, 2003. 160 s. ISBN 5-354-00489-6.
26. COCKBURN, P. (1990): *Getting Russia Wrong: The End of Kremlinology*. London: Verso Books, 1990. 220 s. ISBN 978-0-8609-1977-3.
27. COGGAN, P. (2013): *Paper Promises: Debt, Money, and the New World Order*. New York: PublicAffairs, 2013. 320 s. ISBN 978-1-61031-229-7.
28. CYGANKOV, P. A. (2003): *Teorija meždunarodnych otnošenij*, Moskva: Gardariki, 2003. 590 s. ISBN 5-8297-0106-5.
29. CYGANKOV, A. P. – CYGANKOV, P. A. (pod red.) (2005): *Rossijskaja nauka meždunarodnych otnošenij*. Moskva: PER SE, 2005. 416 s. ISBN 5-9292-0133-1.
30. CYGANKOV, A. P. – CYGANKOV, P. A. (2006): *Sociologija meždunarodnych otnošenij*. Moskva: Aspekt Press, 2006. 238 s. ISBN 5-7567-0408-6.
31. ČERKASOV, P. P. (2004): *MEMO – portret na fone epochi*. Moskva: Ves mir, 2004. 572 s. ISBN 5-7777-0279-1.
32. DICE, M. (2010): *The New World Order: Facts & Fiction*. San Diego: The Resistance, 2010. 332 s. ISBN 0-9673466-7-3.
33. DRIFTE, R. (1998): *Japan's Foreign Policy for the 21st Century: From Economic Superpower to What Power? 2nd ed.* New York: Palgrave Macmillan, 1998. 224 s. ISBN 0-333-73960-4.
34. DUGIN, A. G. (2004): *Projekt Jevrazija*. Moskva: Jauza, 2004. 512 s. ISBN 5-699-05613-0.
35. DUGIN, A. G. (2011a): *Geopolitika*. Moskva: Akademičeskij projekt, 2011. 592 s. ISBN 978-5-98426-107-4.
36. DUGIN, A. (2011b): Jevrazijskij sojuz – ključevoj poljus v mnogopoljarnom mire. In Evrazija informacionno-analytičeskij portal, 10. nojabrja 2011. [Online.]

- <http://evrazia.org>, 2011. [Citované 30. 1. 2014]. Dostupné na internete: <<http://evrazia.org/article/1828>>.
37. DUGIN, A. G. (2013): *Meždunarodnyje otnošenija. Paradigmy, teorija, sociologija*. Moskva: Akademičeskij projekt, 2013. 348 s. ISBN 978-5-8291-1477-0.
 38. DUGIN, A. (2014): Novaja formula Putina. In *Zavtra*. Vypusk No 5 (1054). [Online.] [Citované 7. 2. 2014]. Dostupné na internete: <<http://zavtra.ru/content/view/novayaformulaputina/>>.
 39. DUGIN, A. G. (gl. red.) – SAVIN, L. V. (sost.) (2012): *Geopolitika i meždunarodnyje otnošenija*. Moskva: Centr konservativnych issledovanij i Kafedra sociologii meždunarodnych otnošenij Sociologičeskogo fakul'teta MGU im. M. V. Lomonosova, 2012. 1121 s. ISBN 978-5-903459-06-3.
 40. ENGDAHL, F. W. (2012): *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order*. New rev. ed. San Diego: Progressive Press, 2012. 333 s. ISBN 978-1-615-77492-0.
 41. FALK, R. (2002): Revisiting Westphalia, Discovering Post-Westphalia. In *The Journal of Ethics*. 2002, roč. 6, č. 4, s. 311 – 352.
 42. FEDOR, J. (2011): *Russia and the Cult of State Security: The Chekist Tradition, From Lenin to Putin*. London: Routledge, 2011. 292 s. ISBN 978-0-415-70347-5.
 43. FLEMES, D. (ed.) (2010): *Regional Leadership in the Global System: Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*. Franham: Ashgate, 2010. 406 s. ISBN 978-0-7546-7912-7.
 44. FORTESCUE, S. (ed.) (2010): *Russian Politics from Lenin to Putin*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 256 s. ISBN 978-0-230-57587-5.
 45. FRASER, N. (2009): *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World*. New York: Columbia University Press, 2009. 224 s. ISBN 978-0-231-14681-4.
 46. FREEDMAN, L. – KARSH, E. (1993): *The Gulf Conflict, 1990-1991: Diplomacy and War in the New World Order*. Princeton: Princeton University Press, 1993. 504 s. ISBN 0-691-08627-3.
 47. GAT, A. (2007): The Return of Authoritarian Great Powers. In *Foreign Affairs*, 2007, roč. 86, č. 4, s. 59 – 69.
 48. GEERAERTS, G. (2011): China, the EU, and the New Multipolarity. In *European Review*, 2011, roč. 19, č. 1, s. 57 – 67.
 49. GIBNEY, F. B. (1996): *Japan: The Fragile Superpower*. 3rd ed. Clarendon and Tokyo: Tuttle Publishing, 1996. 400 s. ISBN 0-8048-2043-2.
 50. GOLDMAN, M. I. (2008): *Petrostate: Putin, Power, and the New Russia*. Oxford: Oxford University Press, 2008; 264 s. 978-0-19-539863-2.
 51. GOROCHOV, V. N. (2010): *Meždunarodnyje otnošenija v 2001 – 2010 godach. Učebno-metodičeskoje posobije*. Moskva: Istoričeskij fakul'tet Moskovskogo universiteta, 2010. 90 s.

52. GRIFFITHS, M – O'CALLAGHAN, T. – ROACH, S. C. (eds.) (2008): *International Relations The key Concepts*. 2nd ed. London: Routledge, 2008, 407 s. ISBN 978-0-415-77427-6.
53. GRYGIEL, J. J. (2006): *Great Powers and Geopolitical Change*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006. 280 s. ISBN 978-1-42140-415-X
54. HAASS, R. N. (2008): The Age of Nonpolarity What Will Follow U.S. Dominance. In *Foreign Affairs*, 2008, roč. 87, č. 3, s. 44 – 56.
55. HILL, F. – GADDY, C. G. (2013): *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*. Washington: Brookings Institution Press, 2013. 400 s. ISBN 978-0-8157-2376-9.
56. HIRO, D. (2010): *After Empire: The Birth of a Multipolar World*. New York: Nation Books, 2010. 360 s. ISBN 978-1-56858-427-X.
57. HOBSBAWM, E. (2010): *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914 – 1991*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2010. 627 s. ISBN 978-80-257-0302-1.
58. HOLZER, J. – KUCHYŇKOVÁ, P. (2005): Jelcinovo Rusko. In *Středoevropské politické studie*, 2005, roč. 7, č. 4. [Online.] <http://www.cepsr.com>. [Citované 4. 2. 2014]. Dostupné na internete: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=250>>.
59. HOREMUŽ, M. (2010): Bezpečnostná politika Ruskej federácie z pohľadu geopolitiky. *Medzinárodné vzťahy*, 2010, roč. 8, č. 2, s. 115 – 130.
60. HUNTINGTON, S. P. (2001): *Střet civilizací Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001, 447 s. ISBN 80-86182-49-5.
61. CHASBULATOV, R. I. (1994): *Velikaja rossijskaja tragedija*. V 2 tomach. Moskva: SIMS, 1994. 450 + 514 s. ISBN 5-86348-024-X (č. 1); 5-86348-024-X (č. 2).
62. CHELEMENDIK, S. (2008): Bez Rossiji ves mir sirota Zаметки о светлом будущем европейского русофильства. [Online.] In <http://www.chelemendik.ru>, 2008. [Citované 4. 2. 2014]. Dostupné na internete: <<http://www.chelemendik.ru/ShowDoc.php?d=244>>.
63. CHOSSUDOVSKY, M. (2003): *The Globalization of Poverty and the New World Order*. 2nd ed. Pincourt: Global Research, 2003. 376 s. ISBN 0-9737147-0-0.
64. JELCIN predlagal Putinu stať generalom. [Online.] In *BFM.RU*, 15. december 2013. [Citované 10. 10. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.bfm.ru/news/164516?doctype=news>>.
65. KAGAN, R. (2004): *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. New York: Vintage, 2004. 176 s. ISBN 1-4000-3418-3.
66. KELLER, J. (2011): *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. 187 s. ISBN 978-80-7419-059-9.
67. KISELEV, D. (2008): Rusofobija: istorija i sovremennost'. [Online.] In *Vesti*, Moskva 31. augusta 2008. [Citované 10. 7. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.vesti.ru/doc.html?id=205437>>.

68. KORTUNOV, S. V. (pod. red.) (2010): *Mirovaja politika v uslovijach krizisa*. Moskva: Aspekt-Press, 2010. 464 s. ISBN 978-5-7567-0577-5.
69. KUCHARČÍK, R. (2010): Miesto USA v súčasnej medzinárodnej politike v kontexte novej národnej bezpečnostnej stratégie. In *Medzinárodné vzťahy*, 2010, roč.8, č. 1, s. 7 – 22.
70. KUPCHAN, C. A. (2012): *No One's World: The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 272 s. ISBN 978-0-19-973939-4.
71. LARISON, D. (2013): U.S.-Russian Relations and the “Putin Doctrine”. In *The American Conservative*, March 13, 2013.
72. LEBEDEVA, M. M. (2007): *Mirovaja politika*. 2-e izd., Moskva: Aspekt Press, 2007. 365 s. ISBN 978-5-7567-0428-0.
73. LEGRO, J. W. (2007): *Rethinking the World: Great Power Strategies and International Order*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. 272 s. 978-0-8014-4272-9.
74. LEGVOLD, R. (2012): *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*. Angus Roxburgh. In *Foreign Affairs*, 2012, roč. 91, č. 2, s 189.
75. LING, L. H. M. (2013): *The Dao of World Politics: Towards a Post-Westphalian, Worldist International Relations*. London: Routledge, 2013. 240 s. ISBN 978-0-415-60378-2.
76. LINKLATER, A. (1996): Citizenship and Sovereignty in the Post-Westphalian State. In *European Journal of International Relations*. 1996, roč. 2, č. 1, s. 77 – 103.
77. LIPIC, T. I. (2008): K charakteristike slavjanofil'stva. In *Naučnyje vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo univerziteteta. Serija: Filosofija. Sociologija. Pravo*. 2008, roč. 8, č. 4, s. 151 – 157.
78. LUCAS, E. (2009): *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West*. 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan, 2009, 288 s. ISBN 978-0-230-61434-5.
79. MACKINDER, H. (2009 [1919]): *Democratic Ideals and Reality*. London: Faber and Faber. 2009. 248 s. ISBN 978-0-5712-5376-0.
80. MACKINDER, H. (1904): The Geographical Pivot of History. In *The Geographical Journal*, 1904, roč. 23, č. 4, s. 421 – 437.
81. MACKINDER, H. (1943): The round world and the winning of the peace. In *Foreign Affairs*, 1943, roč. 21, č. 4., s. 595 – 605.
82. MANKOFF, J. (2009): *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2009. 372 s. ISBN 978-0-74255-795-2.
83. MARKS, E. D. (2000): *From Post Cold War to Postwestphalia*. [Online.] [Citované 10. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_14/marks_westph.htm>.

84. MARRS, J. (2011): *The Trillion-Dollar Conspiracy: How the New World Order, Man-Made Diseases, and Zombie Banks Are Destroying America*. New York: William Morrow, 2011. 496 s. ISBN 978-0-06-197069-6.
85. MARTYNOV, B. (2009): Mnogopoljarnyj ili mnogocivilizacionnyj mir? In *Meždunarodnyje procesy*. 2009, roč. 7, č. 3. [Online.] [Citované 30. 8. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.intertrends.ru/twenty-first/014.htm>>.
86. MEDJAKOV, A. S. (2007): *Istorija meždunarodnych otnošenij v Novoje vremja*. Moskva: Prosveščeniye, 2007. 463 s. ISBN 978-5-09-016132-9.
87. MELNIKOVA, K. (2014): Jevgenij Primakov – „patriarch“ rossijskoj diplomatiji. In *Radio Golos Rossiji*, 7. február 2014. [Online.] [Citované 8. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://rus.ruvr.ru/2014_02_07/Evgenij-Primakov-patriarh-rossijskoj-diplomatii-AUDIO-9976/>.
88. MINES, K. W. (2005): Force Size for the Post-Westphalian World. In *Orbis*, 2005, roč. 49, č. 4, s. 649 – 662.
89. MCGREW, A. (2011): Globalization and Global Politics. In Baylis, J. – Smith, S. – Owens P: (eds.): *The Globalization of World Politics. Introduction to international relations*. 5th ed, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 14 – 33. ISBN 978-0-19-956909-0.
90. NAUMOV, V. I. (2006): *Prednamerennyj razval SSSR. Vselenskaja tragedija*. Moskva: KomKniga, 2006. 114 s. ISBN 5-484-00429-2.
91. NEUMANN, I. B. (2008): Russia as a great power, 1815–2007. In *Journal of International Relations and Development*. 2008, roč. 11, č. 2, s. 128 – 151.
92. NEWMAN, E. (2009): Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In *Contemporary Security Policy*, 2009, roč. 30, č. 3, s. 421 – 443.
93. NOVIKOV, G.: *Teoriji meždunarodnych otnošenij*. Irkutsk: Izdatel'stvo Irkustskogo universiteta, 1996, 298 s.
94. OLIKER, O. et al. (2009): *Russian Foreign Policy: Sources and Implications*. Santa Monica – Arlington – Pittsburgh: RAND Corporation, 2009, 246 s. ISBN 978-0-8330-4067.
95. ORLOVA, I. B. (1998): *Jevrazijskaja civilizacija: social'no-istoričeskaja retroperspektiva i perspektiva*. Moskva: Norma, 1998. 280 s. ISBN 978-5-89123-252-5.
96. OSTROVSKIJ, A. V. (2008): 1993: *Rasstrel' „Belogo doma“*. Moskva: Eksmo, 2008. 640 s. ISBN 978-5-699-30395-3.
97. PANARIN, I. (2012): *Vtoraja mirovaja informacionnaja vojna – vojna protiv Rossiji*. [Online.] [Citované 12. 6. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.km.ru/spetsproekty/2012/01/10/vzaimootnosheniya-vlasti-i-smi-v-mire/vtoraya-mirovaya-informatsionnaya-voin>>.

98. PARDESI, M. S. – GANGULY, S. (2012): The Indian elephant. In Murray, D. – Brown, D. (eds.): *Multipolarity in the 21st Century: A New World Order*. London: Routledge, 2012, s. 131 – 160. ISBN 978-0-41547-547-3.
99. POLIKANOV, D. (2012): The Russian bear. In Murray, D. – Brown, D. (eds.): *Multipolarity in the 21st Century: A New World Order*. London: Routledge, 2012, s. 80 – 106. ISBN 978-0-41547-547-3.
100. PORTYAKOV, V. (2013): Russia's, India's and China's roles in the world economy and their mutual trade. *Medzinárodné vzťahy*, 2013, roč. 11, č. 1, s. 116 – 123.
101. PREZIDENT (1999): Prezident Rossijskoj federaciji Ukaz ot 31 dekabnja 1999 g. N 1763 O garantijach prezidentu Rossijskoj federaciji prekrativšemu ispolnenije svojich polnomicij, i členam jeho semji. [Online.] In <http://www.rg.ru>, 2013. [Citované 15. 10. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.rg.ru/oficial/doc/ykazi/1763.htm>>.
102. PREZIDENT (2008): Ukaz Prezidenta RF ot 12. 05. 2008 N 724 „Voprosy systemy i struktury federal'nych organov ispolnitel'noj vlasti“. [Online.] In <http://www.kremlin.ru>, 2008. [Citované 15. 10. 2013]. Dostupné na internete: <<http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?960206>>.
103. PRIMAKOV, J. (2009): *Svět bez Ruska*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009. 184 s. ISBN 978-80-7360-951-1.
104. PRIMAKOV, J. (2013): Obrazy Rossiji i mira vne ideologii. Kak oni opredel'jajut meždunarodnyje otnošenija. In *Rossija v global'noj politike*. 2013, č. 2. [Online.] [Citované 30. 1. 2014]. Dostupné na internete: <<http://www.globalaffairs.ru/number/Obrazy-Rossii-i-mira-vne-ideologii-15864>>.
105. PUTIN, V. (2007): Vystupljenje prezidenta Rossji Vladimira Putina na Mjunchenskoj konferenciji po voprosam bezopasnosti 10 fevralja 2007 goda. In *Izvestija*, 10. február 2007. [Online.] [Citované 3. 2. 2014]. Dostupné na internete: <<http://izvestia.ru/news/321595>>.
106. PUTIN, V. (2011): Novyj integracionnyj projekt dlja Jevrazii – budušeje, kotoroje roždajetsja segodnja. In: *Izvestija*, 3. 10. 2011. [Online.] [Citované 4. 2. 2014]. Dostupné na internete: <<http://izvestia.ru/news/502761>>.
107. QUARTERMAN, CK. (2011): *Fallen Angels: Giants, UFO Encounters and The New World Order*. Greenville: Ambassador International, 2011. 144 s. ISBN 9781935507895.
108. REITSCHUSTER, B. (2012): Zum 60. Geburtstag des russischen Präsidenten Die sechs größten Mythen um Wladimir Putin. [Online.] In *Focus*, 7. 10. 2012. [Citované 15. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://www.focus.de/politik/ausland/tid-27602/zum-60-geburtstag-des-russischen-praesidenten-die-sechs-groessten-mythen-um-wladimir-putin_aid_833795.html>.

109. RIVERA, D. A. (2010): *Final Warning: A History of the New World Order*. Rev. ed. San Diego: Progressive Press, 2010. 372 s. ISBN 0-9711391-9-9.
110. ROXBURGH, A. (2013): *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*. 2nd ed, London: I. B. Tauris, 2013. 368 s. ISBN 978-1-78076-504-4.
111. SAKWA, R. (1999): *The Rise and Fall of the Soviet Union*. London: Routledge, 1999. 544 s. ISBN 978-0-415-12290-0.
112. SAVICKIJ, P. N. (1997): *Kontinent Jevrazija*. Moskva: Agraf, 1997. 464 s. ISBN 5-7784-0024-1.
113. SERFATY, S. (2012): *A World Recast: An American Moment in a Post-Western Order*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2012. 188 s. ISBN 978-1-4422-1587-0.
114. SHILLIAM, R. (ed.) (2011): *International Relations and Non-Western Thought: Imperialism, Colonialism and Investigations of Global Modernity (Interventions)*. London: Routledge, 2011. 272 s. ISBN 978-0-415-52284-7.
115. SLAUGHTER, A. M. (2005): *A New World Order*. Princeton: Princeton University Press, 2005. 368 s. ISBN 978-0-6911-2397-4.
116. SMITH, P. (2011): *New Evangelicalism: The New World Order*. Lansing: Calvary Publishing, 2011. 208 s. ISBN 978-1-59751-977-9.
117. SOLOMON, S. G. (ed.) (1993): *Beyond Sovietology: Essays in Politics and History*. Armonk: M. E. Sharpe, 1993. 264 s. ISBN 978-1-5632-4221-2.
118. SPERLING, J. (2013): The Post-Westphalian State, National Security Cultures, and Global Security Governance. Working Papers 15 EU-GRASP. [Online.] In: <http://www.eugrasp.eu/>, 2013. [Citované 30. 5. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.eugrasp.eu/wp15-the-post-westphalian-state-national-security-cultures-and-global-security-governance-by-james-sperling>>.
119. STEELE, J. (2006): The west's new Russophobia is hypocritical - and wrong. In: *Guardian*, 30. jún 2006. [Online.] [Citované 18. 7. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.theguardian.com/commentisfree/2006/jun/30/comment.russia>>.
120. STRATÉGIA (2009) Stratégia národnej bezpečnosti Ruskej federácie do roku 2020 schválená Výnosom Prezidenta Ruskej federácie č. 537 z 12. mája 2009. In KUCHARČÍK, R.: *Medzinárodné vzťahy politické II. (Praktikum k vybraným otázkam)*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2010. s. 47 – 62. ISBN 978-80-225-3058-3.
121. ŠEVJAKIN, A. P. (2004): *Zagadka gibeli SSSR: Istorija zagovorov i predatel'stva: 1945 – 1991*. Moskva: Veče, 2004. 461 s. ISBN 5-94538-108-X.
122. THOMPSON, J. M. (2012): *Russia and the Soviet Union: A Historical Introduction from the Kievan State to the Present*. 7th ed. Boulder: Westview Press, 2012. 416 s. ISBN 978-0-8133-4696-0.
123. TICKNER, A. B. – BLANEY, D. L. (eds.) (2012): *Thinking International Relations Differently*. London: Routledge, 2012. 368 s. ISBN 978-0-415-78131-2.

124. TICKNER, A. B. – WÆVER, O. (eds.) (2009): *International Relations Scholarship Around the World*. London: Routledge, 2009. 368 s. ISBN 978-0-415-77236-5.
125. TKAČENKO, S. (2011): *Informacionnaja vojna protiv Rossiji*. Sankt-Peterburg: Piter, 2011. 226 s. ISBN 978-5-4237-0053-9.
126. TORKUNOV, A. V. (pod red.) (1999): *Sovremennyye meždunarodnyje otnošenija*. Moskva: Rossijskaja političeskaja enciklopedija, 2001. 538 s. ISBN 5-8243-0085-2.
127. TORKUNOV, A. V. (otv. red.) (2004): *Sovremennyye meždunarodnyje otnošenija i mirovaja politika*. Moskva: Prosveščeniye, 2004. 991s. ISBN 5-09-013610-6.
128. TRUBNIKOVA, N. V. (2005): *Geopolitika i meždunarodnyje otnošenija sovremennogo mira*. Tomsk: Izdatel'stvo TPU, 2005. 91 s.
129. TSYGANKOV, A. P. (2009): *Russophobia Anti-Russian Lobby and American Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 256 s. 978-0-230-61418-5.
130. VALOVOJ, V. D. (1991): *Ot zastoja k razvalu*. Moskva: Nauka, 1991. 566 s. ISBN 5-02-012006-5.
131. VARDARAN, S. (2010): Global threats and India's quest for strategic space. In Herd, G. P. (ed.): *Great Powers and Strategic Stability in the 21st Century: Competing Visions of World Order*. London: Routledge, 2010, s. 154 – 170. ISBN 978-0-41556-054-3.
132. VINOKUROV, J. (2013): Pragmatičeskoje evrazijstvo. In *Rossija v global'noj politike*. 2013, č. 2. [Online.] [Citované 30. 1. 2014]. Dostupné na internete: <<http://www.globalaffairs.ru/number/Pragmaticheskoe-evraziistvo-15950>>.
133. ZAKARIA, F. (2011): *The Post-American World: Release 2.0*. New York: W. W. Norton, 2011. 336 s. ISBN 978-0-393-08180-0.
134. Zapad – Rossija: problemy informacionnogo protivoborstva. Fond strategičeskoj kul'tury 19. marta 2009. (2009) [Online.] [Citované 16. 10. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.fondsk.ru/news/2009/03/19/9347-9347.html>>.
135. ZEMENIDES, E. (2011): The Dangers of a Multi-polar World in the 21st Century. [Online.] In: *The National Strategy Forum Review An Online National Security Journal Published by the National Strategy Forum*. Winter 2011, Vol. 20, Issue 1. [Citované 14. 10. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.nationalstrategy.com/Portals/0/documents/Winter%202011%20NSFR/The%20Dangers%20of%20a%20MultiPolar%20World.pdf>>.
136. ZEVELJOV, I. (2009): Buduščeeje Rossiji: nacija ili civilizacija? In *Rossija v global'noj politike*. 2009, č. 5. [Online.] [Citované 30. 1. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.globalaffairs.ru/number/n_14037>.